مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

لیکوال: محمد محق
ژباړن: محب زغم

۲۰۲۰/۱۲/۱۸

ماته بیړۍ او زوروري ڼپې

د دیني افراطیت د ریښو او نښانو راسپړنه

لسمه برخه

د عقیدې دفاع څه معنا؟

د ۱۳۹۴ لمریز کال پیلامه وه. په کابل کې د قرآن مجید د سوځولو په تور د یوې نجلۍ قتل چې فرخنده نومېده، د ټولنې ډېره برخه هکه پکه شوه او د مطالعې د ځینو خاوندانو په ذهنونو کې ژورې پوښتنې راولاړې شوې. دا پوښتنې د ماجرا د بېلابېلو اړخونو په اړه وې. تر هاغې پېښې څو ورځې وروسته، ابن سینا پوهنتون دا لاره هواره کړه چې زه له خپل پوه ملګري جناب ډاکټر امین احمدي سره په ګډه له محصلانو سره په دې اړه خبرې وکړم. ډاکټر احمدي د فرخندې د وژلو د پېښې هستيپوهنه راوسپړله. ده وويل چې دا ناورین څرنګه د پېښېدو امکان پیدا کړ. ما د عقیدې د دفاع د مفهومپوهنې په اړه، چې د پېښې توجیه کوونکو او مشروع ګڼونکو مطرح کړې وه، بحث وکړ.

هلته زما بحث دا و چې ځینو کسانو د دې پېښې د خبر په اورېدو سره، بې له دې چې ځان په تکلیف کړي او د موضوع حقیقت معلوم کړي، ولې يې د دې وحشتناکې پېښې د ترسره کوونکو ملاتړ يې وکړ. ما ځینې هغه کلیپونه چې د دې جنایتکارانو په ملاتړ په ټولنیزو شبکو کې خپاره شوي وو، غوږ ونیو چې وپوهېږم دوی څنګه او ولې د یوه لوی جنایت پلوي کوي او په عام محضر کې هغه موجه ښيي. دلته مهم د دوی هغه منطق و چې د بې ګناه وګړو د وینې تویول او د مخالفانو محاکمه کول او د بل وړ فکر کوونکو پانسي کول آسانوي. دوی ویل چې دا کار د عقیدې د دفاع لپاره شوی دی او هر کله چې څوک زموږ پر معتقداتو برید وکړي، موږ به له خپل سر او ماله تېر شو او مقابله به یې وکړو.

دا موضوع ځکه مهمه ده چې دغه منطق چې د عقیدې دفاع بلل کېږي، له ډېرو کلونو راهیسې په دې هېواد کې بازار لري او د خلکو ژوند اخلي. څو لسیزې کېږي چې د عقیدې دفاع د مختلفو ډلو لپاره پلمه په لاس ورکړې ده چې خپل فکري مخالفان ووژني. که په دې مُلک کې داسې سیستماتیکه څېړنه او پوهه وای چې پېښې کشف او ثبت کاندي او د قتل او مرګونو پېښې د علت او انګېزې پر اساس ثبت کړي، موږ به لیدلي وای چې د دې هېواد څومره ډېر بدمرغي وګړي د بل وړ فکر کولو په جرم یا تور قتل شوي دي. په ډېرو داسې قتلونو او صحرایي اعدامونو کې چې له یوه ناسم تور پرته هېڅ سند په کې نه و، د بېچاره وګړو د وژلو یوازینۍ توجیه همدا د عقیدې دفاع وه. نن سبا چې د ټکنالوجۍ پرمختګونو د مختلفو نظرونو د مطرح کولو لپاره تر پخوا زیاته لاره هواره کړې ده، د عقیدې دفاع لا هم د فشار د وسیلې په حیث د دغو ډلو په لاس کې ده او دوی په دې پلمه هڅه کوي چې لا هم د پخوا په څېر د اوضاع کنټرول هماغسې ټینګ په خپلو منګولو کې وساتي چې هېڅ متفاوت آواز پورته نه شي او هېڅ ننګونه د دوی د اقتدار په وړاندې پیدا نه شي.

کله چې څوک هڅه کوي چې پر دوی نقد وکړي یا نوې طرحه وړاندې کړي، په تېره بیا هله چې د اوسنیو ناخوالو او فکري او فرهنګي ګډوډیو ریښې وپلټي، او هغه ذهنیتونه کشف کړي چې دا وضعیت ورنه زېږېدلی دی، او دا ذهنیت هم هماغه متاع وي چې دغه ډلې ورباندې فخر کوي، نو دوی به قیامت جوړ کړي. په دې شورماشور او کشمکش کې تر ټولو مهمه وسله د عقیدې دفاع ده. دوی ادعا کوي چې پر اعتقاداتو یې نیوکه، د دوی د اعتقاداتو لوټل دي. په داسې حالتونو کې، ځینې ناخبره او کم علمه وګړي، لکه هماغه کسان چې د فرخندې په قتل کې مو ولیدل او

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپلې لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

په هره بلوا کې د دې ډلو نوم ورکې سرتېرې او زېرمه شوې وسلې دي، د عقيدې د کلمې په اورېدو سره جذباتي شي او هر جرم او جنايت ته چمتو کېږي.

اوس به وګورو چې د عقيدې ماهيت څه دی او د عقيدې د دفاع خبره څه مفهوم لري او کوم وار له مخکې انګېرنې ورسره ملې دي او تر کومه بريده بيا کتنه غواړي. کله چې د چا يا د يوه شي د دفاع خبره کېږي، نو لږ تر لږ دغه وار له مخکې انګېرنې ورسره ملې وي: يو) هغه کس يا شی زيان منونکې وي او ملاتړ يې په کار دی، دوه) هغه بايد شی يا کس وګڼل شي [مادي وجود بايد ولري. ژباړن]، درې) بايد فيزيکي وي ځکه چې زيان منونکی او ضعيف دی، څلور) د هغه شي مالکيت يا د هغه کس د وکالت خبره بايد په منځ کې وي، پنځه) څوک چې پر دې مظلوم کس يا شی حمله کوي، شرير او بد ذاتي دی. په دې حساب د عقيدې دفاع يعنې: عقيده يو شی يا يو کس دی او دغه شی يا کس ته د بريد خطر دی، او دا چې هغه پخپله کمزوری دی او خپله دفاع نه شي کولی نو يو څوک بايد د هغه ملاتړ او دفاع وکړي، او څوک چې د هغه د دفاع حق يا دنده لري، بايد ورسره څه نسبت ولري او دا نسبت د هماغه شي مالکيت ګڼلی شو، يا د هغه کس وکالت او نيابت، او چا چې پر هغه بريد کړی دی، شرير خلک دي نو بايد چې دفع شي. په بله وينا عقيده لکه يو ناتوانه شی يا رنځور او بې کسه شخص ګڼل کېږي چې د کمزورۍ په وجه د بريد خطر له ځانه دفع کولی نه شي، نو هغه کسان چې د دې شي مالکان دي يا د دې کس وکيلان دي حق لري، بلکې دا يې دنده ده چې ملاتړ او دفاع ته يې ور ودانګي. که دې تصوير ته ځير شو، وبه وينو چې د عقيدې د دفاع تعبير د يوې سناريو لنډيز دی چې په يوه خوا کې يې شرور وګړي دي چې پر يوه ارزښتمن شي (عقيدې) حمله کوي او په بله خوا کې يې د خير او فضيلت خاوندان چې د دغه شي دفاع ته راوتلي دي. ښکاره ده چې په دې سناريو کې د فضيلت پلويان پخپله د همدې سناريو جوړوونکي دي او شرور انسانان هغه کسان دي چې د دوی مخالفان دي او نظرونه يې نقدوي.

خو، که داسې انځورګرۍ حقيقت وښودلی شي، کولی شو چې په مقابل کې يې بله سناريو جوړه کړو چې مبنا يې تجارت وي او په کې داسې وانګېرل شي چې ځينې چلبازه کسان بې کيفيته او بې کاره شی توليدوي او هڅه کوي چې په شور او اعلانونو سره مشتريان وغولوي چې خپل جنس وربانديې وپلوري او د دې لپاره چې رقيبان يې بازار ته ښه جنس رانه وړي، او که يې راوړي وي د دوی مشتريان ځان ته را ونه کاږي، نو پر خپل بې کاره جنس باندې داسې نوم ږدي چې د مشتري خوښېږي او هغه جذبوي، مثلاً عقيده، ايډيالوژي، يا فرهنګ. دوی په مختلفو چلونو سره هڅه کوي چې د مشتريان سترګې د رقيب پر جنس ونه لګېږي، ځکه که داسې وشي نو هغه به د پرتلې فرصت پيدا کړي او په فکر او سنجش سره به دې نتيجې ته ورسېږي چې د لومړۍ ډلې جنس نه يوازې چې ګټه نه لري بلکې همدا مو د دوامدارې بدمرغۍ او فلاکت سبب و. بيا به نه يوازې دا چې سودا به ورنه نه کوي بلکې له دې چلبازو سوداګرو څخه به د تېرو کلونو او لسيزو د زيانونو تاوان هم واخلي. دغه ټګان د دې لپاره چې داسې پېښه هېڅ کله ونه شي، نه پرېږدي چې څوک دې د بل (ښه) جنس نوم لا واخلي، راوړل خو يې لا پرېږده.

البته چې دا فرضي سناريو ده او د سناريو جوړول لمن هم ډېره پراخه ده. هر څوک کولی شي په خپل خوښه داسې تصوير وکاږي چې پخپله په کې ښه او مقابل لوری بد وښيي. خو بايد وګورو چې دغه تشبيه‌ګانې د حقيقت له مخې پرده لرې کوي او د حقايقو په پوهېدو کې مرسته کوي که مو سترګې تېر باسي او غلطې لارې ته مو سيخوي. د دې موضوع د لا ښه پوهېدو لپاره بايد دا تصوير راوسپړو او وګورو چې د داسې سناريو جوړول سم دي که ناسم.
دا کار له بنياده غلط دی چې عقيده دې د شي يا کس په توګه انځور شي ځکه عقيده نه په لغوي لحاظ او نه په اصطلاحي لحاظ داسې مفهوم لري او دا مفهوم يوازې په استعاري بڼه کارولی شو. لومړی خو په قرآن او حديث کې د عقيدې کلمه نشته او مقدسه نه ده، بلکې ډېر وروسته چې مختلف ديني علوم رامنځته شول، دا اصطلاح هم پيدا شوه او د وخت په تېرېدو سره مشهوره شوه. په څه باندې چې قرآن او حديث ډېر ټينګار کړی دی، هغه ايمان دی او ايمان هم په لغوي لحاظ له عقيدې سره توپير لري او هم د اصطلاحي تعريف په لحاظ خورا پېچلی دی او عقيدې ته يې راتيتول، په ګڼو نورو نظرونو کې، يوازې نظر دی. دا موضوع په يوازې سر خورا مهمه ده.

د عقيدې ماهيت څه دی؟

عقيده د ماهيت په لحاظ يو ذهني امر دی. هغه موضوع چې دا ذهني امر ورپورې تړلی دی، په عقيدې پورې اړوند بلل کېږي او پخپله عقيدې سره يو شان نه ده. انسانان د مختلفو چارو په اړه د شناخت، تلقين، يا تقليد له لارې يوه باور ته رسېږي او دا باور يې يوازې په ذهن کې وي. هغه موضوع چې باور ورپورې تړلی دی، کېدای شي ورځنی او بې اهميته چارې وي، يا د هستی او تقدير او د خلقت راز او سلګونه نور خورا اساسي موضوعات وي. له دې ورها خوا چې زموږ د باور موضوع او متعلق حقيقي چاره ده که اعتباري، باور او عقيده پخپله يوازې يو ذهني حقيقت دی چې د ګڼو علتونو او عاملونو زېږنده وي. مثلاً يو نازي وګړی فکر کوي چې جرمن توکم داسې فضايل

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولۍ

لري چي نور توکمونه ورنه محروم دي او په همدې وجه جرمن توکمي حق لري چي پر نورو واکمني وکړي او که هغوی مخالفت وکړي، بايد يي ووژني. د سکيمو قبيلو په منځ کي ځيني کسان داسي عقيده لري چي کله يي څوک مري، د دې لپاره چي به طبيعت کي خوشي نه شي، نو بنه به وي چي مړی يي وخوري چي د دوی په بدن کي جذب شي او په دې توګه د دوی په ژوند کي لا هم پاتي شي. دوی دغه کار د خپل مړي درناوی ګني. هندو خپل مړي سوځوي او باور يي دا دی چي هر کګړ شی په سوځولو پاکيږي او د اور لمبې چي پورته خوا درومي، د هغه په باور پاسني جهان ته د عروج او نيروانا ته د رسيدو نښه ده. نيروانا د دوی په باور يو سپيڅلی اور دی چي د هستی رڼا ورنه پيل شوي او خپره شوي ده او کاينات ورنه پيدا شوی دی.

نو په دې هر مورد کي وينو چي عقيده او باور ذهني مفهوم دی چي يوازې د خپل خاوند په ذهن کي شته. د عقيدې ماهيت هماغه تصوير دی چي د ذهن پر کاغذ رسميږي او منشأ يي کېدای شي شخصي تفکر وي، کېدای شي د کورنی تلقين وي، کېدای شي رسمي تعليمات وي، کېدای شي مذهبي تبليغات وي، کېدای شي هنري آثار وي، او يا د دې ټولو ترکيب وي. دا چي دا باور له کومه راغلی دی، پروا نه کوي، مهمه دا ده چي د عقيدې د خاوند په ذهن کي ځيني تصويرونه او انځورونه جوړيږي او هماغه بيا د هغه په باور اوړي. د دې ذهني تصويرونو او بهير په اړه هم د ذهن په فلسفه کي او مهم بحثونه شته او د عصبپوهنې (Neurology) په علم کي.

پر دې سربېره چي زموږ باورونه په اصل کي ذهني تصويرونه دي، هغه عاملونه چي باورنه زېږوي هم نړه علمي او معرفتي عاملونه نه دي. اکثره دغه تصويرونه هغه کليشې دي چي په پېړيو پېړيو او نسلونو نسلونو پاتي شوي دي. مثلاً کله چي خلکو ګومان کاوه چي ځمکه د غوايي پر ښکرو ولاړه ده، د عمر خيام غوندې لوی انسان چي د خپل وخت خورا عاقل بنيادم و، د همدې توليز باور تر اغېزې لاندې يي ويلي وو:

گاوی است در آسمان و نامش پروين
يک گاو دگر نـهفتـه در زيـر زمين

چشم خـردت بـاز کن از روی يـقـين
زيـر و زبـر دو گـاو مشتی خر بـين

دلته چي خيام د دوو غوايانو خبره په يقين او قاطعيت سره کړې ده، ګواکي دا په علمي مسلماتو کي وي، د هغه باور د خپلي زماني له باب شوي باور څخه زېږېدلی و. دا باور د نړۍ هغه تصوير دی چي د ده په ذهن کي ايستل شوی و او ښکاره خبره ده چي سره له دې چي دا تصوير هېڅ علمي بنسټ نه لري، خو زرګونه کاله اکثرو خلکو او ان شک کوونکو پوهانو هم منلی و. په همدې رقم زرګونه نور باورنه شته چي په مختلفو فرهنګونو او د مختلفو ملتونو په منځ کي په زرګونو کلونو کي راپيدا شوي دي. د دې باورونو ډېره برخه، که معقول ښکاري که نامعقول برېښي، هېڅ علمي بنسټ نه لري. خو ان هغه خبرې چي علمي دي او په معتبرو علمي لارو ثابتي شوي هم دي، لکه د توم په مدارونو کي د الکترونونو شتون، سره له دې چي ثابت شوی واقعيت دی خو د باورمن په ذهن کي له يوه ذهني تصوير ورهاخوا بل څه نه دی، او د څرګندولو په ميتود سره چي عمومي ميتافيزيک وي که کوانتومي فيزيک، سره توپير پيدا کوي. يعني په دې باندې باور چي الکترونونه د اتوم په مدار کي ګرځي، له دې سره چي الکترونونه په رښتيا د اتوم چارچاپېره ګرځي، يو شان نه دی. په بله وينا عقيده او د عقيدې متعلق يو شی نه دی. لکه څنګه چي تصوير او د تصوير موضوع يو شی نه دی. د يو چا هغه تصوير چي زموږ په ذهن کي شته، سره له دې چي له هغه کس سره ډېر ورته دی، خو د هغه ځان نه شي نيولی. د دوی تر منځ توپير د خيال او واقعيت تر منځ د توپير په شان دی، ځکه چي په خيال کي هم له تصويرونو سره سر و کار لرو، نه د واقعيت له اصل سره، سره له دې چي دا تصويرونه له ذهنه بهتر واقعيتونو ته ارجاع هم شي.

کله چي زموږ په ذهن کي تصويرونه جوړېږي، د جوړېدو له پيله تر پايه پوري دغه بهير د مختلفو عاملونو تر اغېزې لاندې وي، لکه وراثتي، اروايي، تجربي، تعليمي، فرهنګي، عاطفي، او ګڼ نور عاملونه. يعني زموږ ذهني تصويرونه، له دې ورهاخوا چي په کومي موضوع پوري اړه لري، په بې طرفانه، نړه او بې عيبه توګه نه رغېږي. هر ذهني تصوير د ګڼو عاملونو د تداخل او متقابلې اغېزې محصول دی او له يو بله د دې عاملونو جلا کول خورا ستونزمن کار دی.

نور بيا

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليږلو مخکې په ځير و لولئ